

יומן חתונה משנת 1908 כגורם מחבר

נכתב על ידי עפרה סתת מילוא ויורם מילוא

בשנת 2008 אשתי, עפרה, ואני, יורם מילוא, הגענו לעיר שפייר, מתוך רצון עז להכיר את המקום בו גדל אבי, אפרים מילוא ז"ל, לשעבר פרנץ מילהאוזר, וכדי לדלות מידע אודות בני משפחתי, אשר כולם נולדו וחיו בעיר במשך דורות רבים.

הגענו לשפייר ביום קפוא במיוחד כאשר במהלך טיולנו ברחובה הראשי של העיר, רחוב מקסימיליאן, נתקלנו בחנות ספרים ועתיקות הנושאת את השם "תולעת ספרים" והחלטנו להיכנס אליה. הייתה זו חנות מיוחדת עם בעלים מסבירי פנים שלצערנו נסגרה מאז. לאחר ששמענו את הסיפור של משפחתי, הציגו בפנינו בעלי החנות ספר המכיל את מרשם האוכלוסין בעיר בשנים 1931 - 1932.

@ צילום: יורם מילוא

אפשר לומר שבאותו הרגע התחיל, למעשה, המסע שלנו לגילויים אודות תולדות בני משפחתי. כשמטרת ביקורנו הובהרה לבעלי החנות, הם הכירו לנו את מר יוהנס ברונו המדהים, איש שהקדיש את חייו לזכרם של יהודי שפייר ושידוע במחקריו ובכתיבתו הענפה - הן בספרים והן במאמרים בעיתונים מקומיים - אודות אותן משפחות יהודיות שהתגוררו בשפייר וחוסלו במהלך השואה. כשמסר לנו את ספרו: "גורלם של יהודי שפייר משנת 1800 ועד 1980" (Schicksale Speyerer Juden, 1800 bis 1980) Schriftenreihe der Stadt Speyer, נתגלה בפנינו עולם ומלואו מתוך הפרק שיוחד למשפחת דרייפוס, היא משפחתה של סבתי, מארי מילהאוזר לבית דרייפוס.

אבי לא דיבר הרבה על עברו, ולא סיפר כמעט דבר על קורות בני משפחתו - תופעה שכיחה מאוד בקרב ניצולי שואה שאיבדו את יקיריהם במהלך השואה. מנקודה זו ואילך, חלקי הפאזל של משפחתי, שחסרו כל כך, החלו להתחבר.

התפתחות מפתיעה ומשמעותית חלה כאשר בשנת 2011 מצאנו בתיבת הדואר שלנו מכתב שנשלח אלינו על ידי מר ברונו, ובו הוא כותב לנו שאישה המתגוררת בשפייר ניגשה אליו וציינה בפניו כי, לאחר שקראה מאמר פרי עטו בעיתון המקומי אודות משפחת דרייפוס, היא נזכרה בעובדה כי בספריית ביתה ראתה יומן בשם זה, יומן שנכתב לפני החתונה שהתקיימה בין בני הזוג מארי דרייפוס ואלברט מילהאוזר, הלא הם סבי וסבתי. לא ניתן לתאר את ההתרגשות שמילאה את לב כול בני משפחתנו. בו ברגע גמלה בליבנו ההחלטה לנסוע לשפייר בהקדם האפשרי על מנת לקבל את היומן הנדיר והיקר הזה לידינו.

בנובמבר 2011 הגענו לשפייר יחד עם בנינו היקרים, אורי ודני, שהתאמצו להגיע איתנו על מנת לכבד את האירוע המיוחד הזה של קבלת היומן בשל משמעותו הרבה עבורנו. ראוי לציין כי להגעתנו לעיר היו מטרות חשובות נוספות והן לכבד את טקס האזכרה השנתי המיוחד לזכר ליל הבדולח שמתקיים בשפייר מדי שנה, וכן להשתתף בחנוכת בית הכנסת החדש בשפייר.

אורי, יורם, עפרה ודני מילוא, שפייר, 2011

כולנו, יחד עם יוהנס ברונו, התרגשנו בהגיענו לחנות "תולעת ספרים", אותה חנות בה החל מסענו מספר שנים קודם לכן, על מנת להיפגש עם הגברת מארי בוס שהגיעה במיוחד כדי למסור לנו את היומן של סבתי וסבי. לפנינו עמדה אישה יפה, מטופחת ונמרצת, עם עיניים כחולות ערניות וסקרניות, שיער כסוף, לבושה באלגנטיות ושולטת בשפה האנגלית.

גברת בוס מסרה לידי את היומן, תוך שהיא חוזרת ואומרת לי "אתה נראה בדיוק כמו סבא שלך!". אני, שמעולם לא זכיתי לראות תמונה של סבי, התרגשתי מאוד וכך גם אשתי ובניי. סוף סוף הרגשתי משהו מוחשי ממשפחתי שמעולם לא הכרתי.

בלב נרגש והולם בחוזקה פתחתי את היומן, ובפעם הראשונה, כשהם בולטים באחד העמודים הראשונים של היומן, זכיתי לראות את דמויותיהם של סבא אלברט וסבתא מארי מילהאוזר ביום חתונתם.

מארי ואלברט בתצלום מהיומן, 1908

המשכנו עם גברת בוס לבית קפה סמוך מתוך רצון לשוחח עימה, להכירה ולהבין, בין היתר, כיצד היומן הגיע לידיה וכמובן להמשיך ולדלות את כל הפרטים הנעלמים. היא סיפרה כי ירשה ספרייה מדודתה המנוחה, ובין כל הספרים היה גם היומן הזה.

מארי-לואיז בוס (לבית זיצטנשטול) נולדה בשפייר ב- 15 בנובמבר 1930, הוכשרה כאחות ילדים ובילתה שנים רבות מחוץ לגרמניה, כולל ניו יורק ופריז, ולדבריה היא חיפשה קשר עם משפחות יהודיות, כולל טיפול בילדיהם. גורלם המר של היהודים אכן נגע לליבה באופן עמוק.

תוך כדי שיחה עימה הבנו מדוע אמרה שאני נראה כמו סבי. הסתבר שהיא הכירה אותו ואף ראתה אותו במו עיניה! וכך זכינו לעדות משמעותית של עדת ראייה - היא זכרה היטב כי בהיותה בת 8, בבוקר ליל הבדולח בנובמבר 1938, ראתה את סבי אלברט מילהאוזר, ותיארה כיצד הוא הסתובב אנה ואנה בבלבול גדול בין חורבותיו המעשנות של בית הכנסת לבין חנות המפעל המשפחתית המנופצת, ששכנה בקרבת מקום לבית הכנסת.

חיילי אס אס מול "מ.דרייפוס ובניו", שפייר, 1938

בנוסף, גברת בוס נזכרה כי בהיותה בת 10, ב-22 באוקטובר 1940, בעת ששיחקה עם חברותיה ברחוב ליד ביתה, הגיע אוטובוס אדום ועצר מול הבית בו רוכזו סבי וסבתי, לאחר שגורשו מביתם, יחד עם יהודים אחרים. הם נאספו על מזוודותיהם ונבלעו באוטובוס. היא לא ידעה אז שזו תהיה נסיעה ממנה לא ישובו לעולם. באחד הביקורים הבאים שלנו בשפייר, הובילה אותנו גברת בוס למקום המדויק בו העלו אותם לאוטובוס.

עדויות אלה של גברת בוס היו משמעותיות ביותר עבורנו, מטלטלות ומרגשות. ככל שהיכרותנו עימה העמיקה, התרשמנו ממנה יותר ויותר כאישה מיוחדת מאין כמותה. אישה אצילה, ליברלית ושוחרת שלום, עם מודעות גבוהה לזכויות אדם וידע נרחב בספרות, פוליטיקה והיסטוריה. התאהבנו בה ובמשפחתה ואנו חשים שהאהבה היא הדדית.

וכאן אני מוצא לנכון להרחיב על תולדות משפחתי:

סבתי, מארי דרייפוס, נולדה בשפייר בשנת 1885. בשנת 1908 נישאה לסבי אלברט מילהאוזר, שנולד בהורבין-קרומבאך בשנת 1879. שתי המשפחות - מילהאוזר ודרייפוס, היו מושרשות באופן עמוק בחיים ובתרבות הגרמנית לאורך מאות שנים. לאחר נישואיהם הקימו מארי (דרייפוס) ואלברט מילהאוזר את ביתם בשפייר וגידלו את ארבעת ילדיהם בכבוד. סבי, אלברט, נטל חלק פעיל בחיי הקהילה בעיר. הוא שירת בצבא גרמניה במהלך מלחמת העולם הראשונה. מאוחר יותר הוא שימש בתפקיד יו"ר בית הכנסת בשפייר עד שהנאצים שרפו אותו במהלך ליל הבדולח ב-9 בנובמבר 1938. אלברט, יחד עם חותנו, זיגמונד דרייפוס, ניהל את המפעל המשפחתי הוותיק משולב בחנות הבגדים "M. Dreyfuss & sohn" (מ.דרייפוס ובניו), שהייתה ממוקמת ברחוב מקסימיליאן 38/39, הוא הרחוב הראשי של שפייר, ושם עומדת כיום חנות הכלבו "DM".

במשך שנים סבתי וסבי סבלו קשות מחרם ומהשפלה תחת המשטר הנאצי. מפעל חייהם וביתם נבזזו ונלקחו מהם בדרכי רמייה. ב-22 באוקטובר 1940 סבתי וסבי גורשו עם בתם הצעירה, קלרה, למחנה המעצר "גורס" שבדרום צרפת, יחד עם יהודים אחרים משפייר ומאזור ריינלנד-פפאלץ. לאחר כשנתיים, בהן הוחזקו בתנאים מחרידים כשהם מופרדים זמ"ז, סבתי, סבי ודודתי, שהייתה אז בת 23, נשלחו לאושוויץ, ובאוגוסט 1942 נרצחו בתאי הגזים.

במהלך השנים שקדמו לשלטון הנאצים, סבא רבא שלי, זיגמונד דרייפוס, אביה של סבתי מארי, היה אחד מעמודי התווך של שפייר. בין שלל התפקידים שמילא, שימש הוא כחבר מועצת העיר, היה חבר בוועדת הביקורת של ה"פולקסבנק" - הבנק של העיר שפייר, היה פעיל חברתי ופוליטי במפלגה הדמוקרטית (DDP), שימש כיו"ר התאחדות יצרני הבגדים בדרום גרמניה, וכן היה הבעלים של המפעל ושל חנות הבגדים (יחד עם אחיו יוזף דרייפוס) "M. Dreyfuss & Söhne" - מפעל שנוסד בראשית המאה ה-19 על ידי סבם של זיגמונד ויוסף, מוריץ דרייפוס.

קצרה היריעה מלהזכיר את כל הפעילויות האחרות של זיגמונד לטובת עירו ולמען אנשיה. למרבה הצער, כל פעילויותיו לטובת החברה והמדינה שלו לא עמדו לזכותו ולא הצליחו להגן עליו או להציל אותו. וכך, בליל ה-9 בנובמבר 1938, ליל הבדולח, נאלץ זיגמונד, כשהוא בן 79, להימלט מעיירת הולדתו האהובה, שפייר, על מנת להציל את עצמו ממוות. בתחילה, הוא ברח לבאדן באדן, וזמן קצר לאחר מכן לעיר ויסבאדן, שם הורשה לשהות רק בתמורה לתשלום מופקע שנכפה עליו לשלם לרשויות המקומיות.

במשך ארבע שנים נאלץ זיגמונד דרייפוס הקשיש לנדוד מבית לבית מספר פעמים, כאשר המקום האחרון בו התגורר היה בניין אליו דחסו השלטונות את יהודי ויסבאדן שנותרו בעיר תוך רמיסה הולכת וגוברת של זכויותיהם. באוגוסט 1942 הצטווה זיגמונד להתייצב בחצר בית הכנסת הישן של ויסבאדן, כדי להעבירו למחנה טרזינשטאט. זיגמונד, שהבין מיד מה יעלה בגורלו ומתוך רצון לשמור, ולו במעט, על כבודו, ולשים קץ להנאה המתמשכת של השלטונות מהשפלתו, שלח יד בנפשו כשהוא בן 83. יהי זכרו ברוך.

ילדיהם הנותרים של אלברט ומארי - אבי (שנקרא אז פרנץ), אחיו ארנסט ואחותם סטפני - ברחו ברגע האחרון מגרמניה. סטפני וארנסט עזבו לארצות הברית בעוד שאבי עזב לארץ ישראל. כף רגלו דרכה על אדמת ארץ ישראל ביום 7.11.38, יומיים לפני ליל הבדולח. כעבור מספר שנים נישא לאמי, רות, שגם היא הגיעה מגרמניה. לאחר הקמת מדינת ישראל אבי שינה את שמו לאפרים מילוא.

בהזדמנות זו אני חש חובה להזכיר מעטים מתוך רבים ממשפחות מילהאוזר ודרייפוס שנרצחו במחנות השמדה שונים שהיו פזורים ברחבי אירופה הנאצית:

אחותה של סבתי מארי - גרטרווד הדוויג (לבית דרייפוס) ובעלה יעקב טויטש

אחיו של סבי אלברט ובני משפחותיהם :

דיוויד מילהאוזר ואשתו סילי (רגנסבורג)

יעקב מילהאוזר, אשתו רוזה (גרונהוט) ובתם פרנצ'סקה מילהאוזר

אדל (בראונשווייגר) מילהאוזר, אשתו של בנו (Benno) מילהאוזר (אחיו של אלברט), ששרד את מחנה טרזינשטאט

וליא קון, בעלה של לואיזה (מילהאוזר) (אחותו של אלברט).

הבתים, העסק, הרכוש, המסמכים, התצלומים, חפצי האמנות וחשבונות הבנק נעלמו כמו מעולם לא היו. הרס משפחותינו היה כמעט מוחלט.

וחזרה ליומן:

היומן שקיבלנו מגברת בוס הוא אוצר גדול עבורנו. גברת בוס ידעה מה רבה חשיבותו למשפחה, ולכן התאמצה להגיע אלינו בכדי למסור לנו אותו באופן אישי. היומן מהווה עדות חשובה, בעלת ערך אישי והיסטורי כאחד, לקיומם של הדורות הקודמים. יומן זה נכתב לכבוד האירוע המשמח - חתונתם של סבתי וסבי, מארי ואלברט, ב- 9 במרץ 1908, ובו תיארו כל אחד מהם בנפרד את האירועים שעברו במהלך חייהם מיום לידתם ועד ליום חתונתם. יומן זה שופך אור הן על רמת חייהם ואיכותם והן על הערכים עליהם חונכו, על המורשת עליה גדלו, על משובות הנעורים לצד רצינות גיל ההתבגרות וכדומה. יומן זה מגלה עולם ומלואו ומאפשר לי לצלול אל העבר, להכיר את סבי וסבתי וללמוד על האנשים שהם היו ועל החוויות שחוו. מהיומן עולה בבירור כי הם מעולם לא חשו שונים או חריגים ביחס לאחרים.

למרבה הצער, רבים משכניהם לא חשבו כך.

מאז 2008 ערכנו ביקורים רבים בעיר שפייר. אנו חשים קשר עמוק לעיר ולתושביה. ברצוננו להזכיר במיוחד את האירוע שהתרחש בשנת 2017 בו הוענקו לנו, בטקס מרשים שהתקיים בבניין עיריית שפייר, 4 גביעי יין מעוטרים, שהיו בבעלות סבא רבא שלי, זיגמונד דרייפוס, והגיעו באופן מעורר תמיהה לידי אחת ממשפחות העיר.

אירוע נוסף מאוד מיוחד ומשמעותי עבורנו התרחש בחודש מאי 2018, בו השתתפו גם שני בנינו ונכדותינו, והוא הנחת אבני נגף, (Stolperstein) לזכרם של בני המשפחה על מפתן ביתם, שנקרא אז רחוב 26 Hartman Strasse, ואשר שונה שנים אחר כך ל - Schraudolph Strasse 26.

לפני הצבת אבני הנגף זכינו לראות בגאווה רבה את בננו היקר, אורי מילוא, נואם בבית העירייה - מקום בו זיגמונד דרייפוס היה מבקר קבוע ורצוי, ואף עמד בקשר הדוק עם ראש העיר לפני עלות הנאצים לשלטון.

ברצוננו לציין כי כל האירועים המרגשים בהם השתתפנו, לא היו מתקיימים ללא ידם המושטת של מתנדבים רבים וטובי לב, וללא סיועם של אנשים המכירים בחשיבות הגדולה של הנצחת היהודים שנרצחו בשואה על ידי הנאצים. בשלב זה ברצוננו להזכיר את גרהרד קנצלר ז"ל על מסירותו הרבה, אשר בזכות מאמציו קיבלנו לידינו את גביעי היין של זיגמונד דרייפוס ממר האנס-יורג אגר, ראש העיר.

אנו אסירי תודה לכולם.

כן נביע את תודתנו העמוקה לגברת בוס, בתה ובעלה, אינה ומישל יונג, שמאז שקיבלנו לידינו את היוםן בנובמבר 2011, זכינו לפגוש אותם כמעט בכל פעם שהגענו לשפייר, וליהנות ממפגשים חמים ואוהבים כאשר מערכת היחסים שלנו עימם הולכת ומעמיקה.

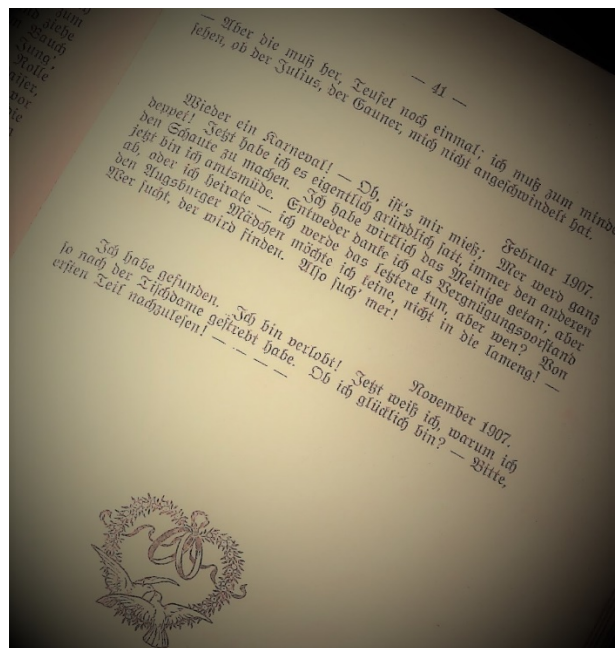
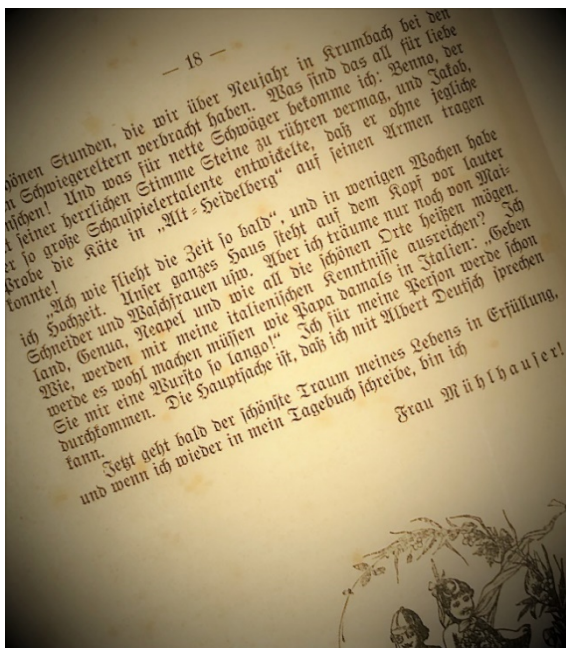
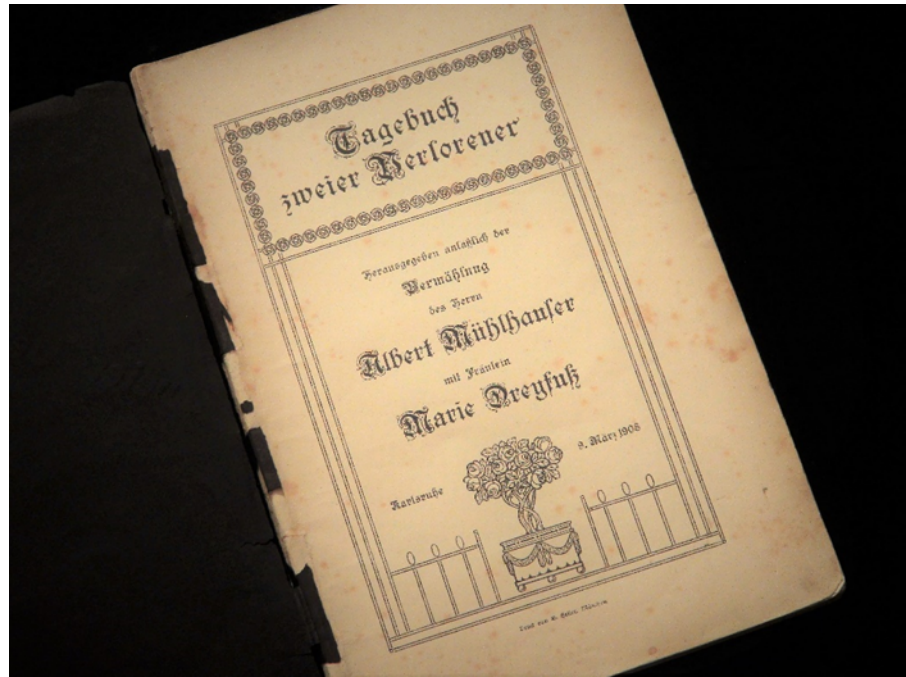
דני, עפרה, יורם, גב' בוס ואורי מילוא, שפייר, 2011 @ צילום: יורם מילוא

גב' בוס ויורם מילוא, שפייר, 2011 @ צילום: עפרה סתת מילוא

הפעם האחרונה בה פגשנו את גברת בוס הייתה בפברואר 2020, בזמן שהיא שהתה בבית אבות בשפייר. למרבה הצער היא נפטרה ב-20 בספטמבר 2020. תנוח על משכבה בשלום.

לסיום, להלן תמונות מהיוםן, המציגות אירוע מרגש של איחוד וממחישות אהבת בני זוג - אהבה שנקטעה בגלל שנאה עיוורת ומטורפת. אנו מקדישים תמונות אלו להנצחת זכרם של קרובי משפחתי ושל כל היהודים שנרצחו בשואה. יהי זכרם ברוך.

@ צילום: יורם מילוא